

კაკალა ებრალიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

დოქტორანტი; ნიკო ბერძენიშვილის

ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი

ელ-ფოსტა: kakala.ebravidze@bsu.edu.ge

ORCID: 0009-0007-8424-7842

აბსტრაქტი: აჭარულს, როგორც ცნობილია, ერთ-ერთი გამორჩეული ადგილი უჭირავს ქართულ დიალექტთა შორის. აჭარულისთვის დამახასიათებელია დიალექტური დიფერენციაცია, იგი მდიდარია კილოკავებით. დიალექტი მუდმივად იცვლება, ცვლილებები კი ძირითადად ლექსიკის, როგორც ენის ყველაზე ცვალებად ნაწილში აისახება. დიალექტის ლექსიკაზე დაკვირვება ყოველთვის საინტერესო და სიახლისმომცემია.

ლორჯომის ხეობის მეტყველების ლოკალური შესწავლა გამოავლენს საინტერესო ლექსიკურ შრეებს. ლექსიკური მასალა გამოირჩევა არქაული სიტყვებით, ლექსიკური დიალექტიზმებით, შესამჩნევია ზანური სუბსტრატის კვალი. ხშირია უცხოენოვანი ლექსიკური ერთეულები, რაც მხარეში მიმდინარე ისტორიულ-კულტურული პროცესების ანარეკლია.

საკვანძო სიტყვები: დიალექტური ლექსიკა; არქაული ლექსიკა; ლექსიკური დიალექტიზმები; ზანური სუბსტრატი; უცხოენოვანი ლექსიკა.

* * *

შესავალი. ქართული სალიტერატურო ენა მდიდარია დიალექტებით. დიალექტური კვლევები კი ქართული ენის სრულყოფილად შესწავლის ძირითადი საშუალებათაგანია. ქართული ენის დიალექტთა შორის აჭარულს ერთ-ერთი განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. როგორც ცნობილია, სხვა დიალექტების მსგავსად, აჭარულსაც ახასიათებს დიალექტური დიფერენციაცია, რაც ძირითადად ბუნებრივი პირობებითაა განპირობებული. აქაური სოფლები ერთმანეთს მჭიდროდ ვერ ეკვრიან, ამიტომ მათ მეტყველებაში ჩნდება საგრძნობი განსხვავებულობა რაც განსაკუთრებით შესამჩნევია ლექსიკაში.

აჭარული დიალექტი მდიდარია კილოკავებით. შესაბამისად დიალექტური ლექსიკის სრულყოფილად შესწავლისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება დიალექტის ლოკალურ კვლევებს. მეტყველებაზე ლოკალურად, ხეობათა მიხედვით დაკვირვება გამოავლენს არაერთ ნიუანსსა და თავისებურებას, რაც ქმნის დეტალურ სურათს. ზოგჯერ ის, რაც სალიტერატურო ენაში დავინწყებული ჩანს, შემოუნახავს და დაუცავს დიალექტებს. ამდენად დიალექტურ ლექსიკაზე დაკვირვება და მისი შესწავლა ყოველთვის სიახლისმომცემი და შესაბამისად აქტუალურია. ჩვენი კვლევის მიზანი მთიანი აჭარის ერთ-ერთი გამორჩეული და სახასიათო ხეობის – ლორჯომის მეტყველების ლექსიკური თავისებურების შესწავლაა.

ლორჯომის თემი აჭარაში, ხულოდან 15 კილომეტრში მდებარეობს და 18 სოფელს აერთიანებს, შესაბამისად ერთ-ერთი ყველაზე ხალხმრავალია აჭარის მხარეში. იგი მთიანი აჭარის უძველესი წარსულის მქონე თემია. ლორჯომის ხეობის მეტყველება ნაკლებადაა შესწავლილი. შესაბამისად მისი შესწავლა საჭირო და აუცილებელიც კია აჭარულისა და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს დიალექტური პოტრეტის სრულყოფისათვის. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ აჭარული კილო მუდმივად იცვლება, ცვლილებები კი უპირველესად ლექსიკაში, როგორც ენის ყველაზე ცვალებად ნაწილში იჩენს თავს. ზემოაჭარულში და კონკრეტულად ლორჯომის ხეობის მეტყველებაში დღემდე დაცული არქაული ფორმები თანდათან ქრება, ბევრი მათგანი მხოლოდ მოხუცთა მეტყველებაში ისმის. ამიტომ საშურია მათი აღნუსხვა და მეცნიერული სისტემატიზაცია. შესაბამისად, ამ კი-

ლოსა და ხეობათა მეტყველების ლოკალური შესწავლა მნიშვნელოვანია ქართულ სალიტერატურო ენასა თუ ისტორიულ დიალექტებში მომხდარი ცვლილებების კვლევაში.

ლორჯომის ხეობის მეტყველებაზე დაკვირვებამ არაერთი ლექსიკური თავისებურების გამოკვეთის შესაძლებლობა მოგვცა. თვალშისაცემია ლექსიკური სიჭრელე, ცოცხალ მეტყველებაში დღემდე ცოცხალია ძველი და საშუალო ქართულის ლექსიკური ფენა, მრავლად ვხვდებით ლექსიკურ დიალექტიზმებს, შეინიშნება ზანური სუბსტრატის კვალი. გამოიყოფა უცხოენოვანი ნასესხობანი (თურქული, არაბული, სპარსული). ამგვარი კვლევები შესაძლებელს ხდის გამოვლინდეს ახალი ან მივიწყებული ლექსიკური ერთეულები.

მეთოდოლოგია. კვლევა ეყრდნობა ლორჯომის ხეობაში ჩვენ მიერ ჩანერილ ემპირიულ მასალას. ნაშრომში გამოყენებულია ემპირიული მასალის დამუშავების, ანალიზის, აღწერის, შეფასებისა და შეპირისპირების მეთოდი.

არქაული ლექსიკური ერთეულები ლორჯომის ხეობის მეტყველებაში. ზემოაქარული მეტყველების ლექსიკაზე დაკვირვება მრავალმხრივ საინტერესოა. მათ შორის დიალექტური ლექსიკიდან ძველქართული ლექსიკური ფენის გამოყოფა დიალექტის ისტორიის შესწავლის ერთ-ერთი მთავარი ნინაპირობაა. ლორჯომის მკვიდრთა მეტყველება ლექსიკური არქაიზმების სიუხვით ხასიათდება.

სისტემებრ ისმის ზმნური ფორმა **მნადია**. მართალია, ეს ზმნა ახალ ქართულ სალიტერატურო ენაში აღარ გვხვდება, მაგრამ ზემოაქარულ კილოკავზე მოსაუბრე ადამიანებს შორის დღემდე აქტიურად გამოიყენება. ძველ ქართულ **ნად** ზმნურ ძირს შეესიტყვება აქარული **ნად**. **მ-ნად-ი-ა**, **გ-ნად-ი-ა**. სვანურში მის ბადალია **ჰად** (**ნა-ჰად-უ** – **ნანატრი**) (ნოღაიდელი 49).

ფქვილის შესანახ ჭურჭელს ლორჯომში **კიდობანს** უწოდებენ. ძველი ქართული ენის ლექსიკონში კიდობანი ზანდუკს, ყუთს აღნიშნავს. „კიდობანიდან ჩავჰყრიდით და მოდიოდა იქიდან სიმი-ნდი“ (საბა; აბულ.; ქეგლ).

მოხუცთა მეტყველებაში ხშირად ისმის **ფერცხალი** ნეკნის მნიშვნელობით. „გამოუღეს ფერცხალი, იქიდან გააჩინა ქალი, რომელიც იყო ჰევა ანამუზი“. ძველი ქართული ენის ლექსიკონსა და საბას „სიტყვის კონაში“ **ფერცხალი** „გუერდს“, გვერდის ნიბოს აღნიშნავს (აბულაძე; საბა).

ავაზანი – მსხვილი ხის მორისაგან გამოთლილი დიდი ვარცლი, რომელიც სოფლის საზოგადო წყაროებთან დგას. მასში წყალი გროვდება პირუტყვის სასმელად; „საქონელი ავაზანებში დალევენ წყალ“ (აბულ.; საბა; ფუტკ.).

ალიგი – ალაგი, ადგილი. „ამ ალიგებში დოუტევდენ ნახვრეტებს რომ ფეხზე დეგეხვია“ (საბა. ალაგი ეწოდების, სადა კაცი დაჯდეს ანუ დადგეს, ანუ დაიდვას რამე).

აპაური – აპეური. „ხარებს რომ უღელზე გუუკეთებენ, შეაბმენ“ (საბა. ტაბიკის თოკი, ხარების უღელში შესაბმელი თოკი).

ახელებს – აბრაზებს. „დაა, შენ გახელებული დიგვინახე“ (ქეგლ; ტაო).

კიდობანი – ფქვილის შესანახი სახურავიანი ყუთი. „კიდობანიდან ჩავჰყრიდით და მოდიოდა იქიდან სიმი-ნდი“ (საბა; აბულ.; ქეგლ).

ნოქარი – სავაჭრო დანესებულებაში მომუშავე.

საბძელი – სათივე, ორფერდა სახურავიანი ჯარგვალური ან ფიცრული შენობა თივისა და საქონლის სხვა სახის საკვების შესანახად. „საბძელი რაცაა იმის ქვეშ გამოშპა და გამოხეთქა იქა-ერობა“ (საბა).

ყავარი – ხის სამშენებლო მასალა. „ყავარი იხურებოდა – ხეს მოჭრიდენ და დახევდენ მორებად, დააბობდენ და დაშნით გახდიდენ ყავრის სისქეზე“ (საბა. ქეგლ).

შილი – მაზლის ცოლი. „შილი მყავდა, არ უშავდა“ (საბა. მაზლის ცოლი, თანა-სძალი, „მოყუასი“).

ხარო – ხორბლეულის, მარცვლეულის შესანახი ხის სამეურნეო დანიშნულების სათავსი, ანდა ჭურჭელი. „კაკალს ხაროში შეინახავდი. ხარო რა არიდა კედელზე გაკეთებულია ფიცრით ღრმა“ (საბა; ქეგლ).

ჯილღა – მიწის სახენელი იარაღი. „ჯილღა გუთნამდე იყო, ხისგან გაკეთებული, რკინის პირი იყო“ (საბა).

ლექსიკური დიალექტიზმები ღორჯომულ მეტყველებაში. იმ ლექსიკური ერთეულების პარალელურად, რომლებიც გვხვდება ქართული ენის სხვადასხვა დიალექტში, ვხვდებით საკუთრივ აჭარულისთვის და ბუნებრივია, ღორჯომული მეტყველებისთვის ნიშანდობლივ ლექსიკურ დიალექტიზმებს, რომელთაც სხვა დიალექტებში პარალელები არ ეძებნება, ან თუკი დასტურდება, მინაარსობრივი ნიუანსით განსხვავდება მისგან. საილუსტრაციოდ წარმოვადგენთ მაგალითებს:

ათაკრვა – ნივთების ალაგება და ერთად თავმოყრა. „ათაკრულ შეშაზე მივანხოვდით კეცს“.

ამოზანგული – დასვრილი. „მეიყვანეს ამოზანგული ბაღვები, დაბანა მეგენმა არ იცოდენ“.

ამოჯამვა – ამომრგვალება. „სუფრა მაქ ერთი, ხიდან არი გამოთლილი, ამოჯამული აქ გვერდები“.

ბადადები – ჩვარი, ჭინჭი. „ცხენს აფერს არ მოაბემდენ, ბადადებ შეაბმენ“.

ბებრევთი – დედულეთი, დედის სამშობლო. „ბებრევთს მივალ“.

ბიბილები – ფუსკულები. „მოქსოვნილს ბიბილებს გუუკეთევდით, ანეულ-ჩამონეულს“.

ბიძინი – რწმენა. „მადლიანობა ისაა, შენ შენს ბიძინს რომ არ კარქავ და იმფრათ იარები“.

ბლლარძვა – ულაზათოდ, უშნოდ ქცევა. „ებლლარძუნება და არი, ჭკვა არ მუუვდა თავში“.

დაქცნილი – კუნთებდაავადებული, კუნთებგაშეშებული. „დაქცნილო, შეგიტყვე, ანაკვეთა – დანაკვეთა ხორცმა ხორცი გაკვეთა“.

კუტი-ლამბა – იგივეა, რაც ფეჩატა-ხელში საჭერი უშუშო ლამბა, ჭრაქი. „კუტილამბები იყო, ნავთს ჩაასხემდი, შიგ მარლას ჩაყოფდენ“ (ფუტკ. კუტი ლამბა-ი– ჭრაქის ლამბა; ეთნ. ლ.).

მოღლიზა – მეწყრის, ზვავის ჩამონოლა. „ჰა მეიღლიზა სასაფლაოები“.

ორგანა – ერთგვარი თავსაფარი. „ორგანას უძახით თეთრ თავსაფარს“.

სხამპალი – მოძრაობა. „რუმ ესხამპალებულიყო ბაღვი, გააკავებდა“.

წყვატუნი – ზედმეტი მოძრაობა. „გერჩექ ეწყვატუნებიან ამა ცეკვა ხომ აღარ ქვია „

ზანური სუბსტრატი ღორჯომულ მეტყველებაში. ზანურმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ქართული ენის დასავლური კილოების ფორმირებაში. ზანური სუბსტრატის კვალი აჭარულ ლექსიკაში დღემდე შესამჩნევია. „ენათმეცნიერთა და ისტორიკოსთა გამოკვლევებიდან კარგა ხანია ცნობილია, რომ ლოკალურად ის ტერიტორია, სადაც ამჟამად გურულები და აჭარლები არიან დასახლებული, ძველად ზანურ მოსახლეობას ეჭირა“ (ნიჟარაძე, 1975, p. 23) ზანური სუბსტრატის კვალი შეინიშნება ღორჯომულშიც. საილუსტრაციოდ წარმოვადგენთ მაგალითებს:

ბადიში – შვილიშვილი. „თამუნაი ჩემი გოგოიდან ბადიშია“.

ბოგი / ბოგა – დიდი ხე. „ბოგას დავდგამდით, ბოგა დიდი ხეა, დიდ ჭერს დაასობდენ და შუა ზეით დეიდგემდენ თივას“ (1. უბრალო ხის თარო ჯამ-ჭურჭლისათვის. 2. ლაზ. მაღალ ხეზე სახელდახელოდ, თაროსავით გადებული ხე სკის შემოსადგემლად).

გიდელი – გოდორი. „გიდელში იკრიფება ხეზე ეიტან სხალ, ვაშლს და გამეიცლება“ (მოგრძო, კონუსისებური, პირგანიერი და ძირნაწვეტებული უყურო კალათა; თანდ., ლაზ.; ფუტკ.).

დადე – ხელისმომკიდე ქორწილში. „დადემ წამოჰპატიჟოსნა ხალხი“ (ქორწილში დედოფლის პირველი გამყოლი და მომვლელი ქალი დედოფლის ახლობელთაგან).

კარდალა – ქვაბი. „კარდალაში ჩაასხემდი წყალს“ (თანდ. კარდალა(ი) – სპილენძის დიდი ქვაბი).

ოჭივარა – ჭოჭინა. „ჩემი ციციები ოჭივარას დააჩვიეს“.

ტაროსი – ამინდი. „ვიტყოდით კარგი ტაროსია, აბარგვა დევწყოთ“ (საბა. ტაროსი – „არს ამინდის მსგავსი მოგზაურთათვის, კეთილი დარი თუ ბოროტი ზღვასა, თუ ჯმელზე შეხუდეს“).

ქერეჭი – ქერქი (მჭადის, პურის, ხის...), კანი. „ხაპი ისაა, სქელი ქერეჭი რომ აქ“ (შდრ. საბა; ქეგლ; ფუტკ.; თანდ., ლაზ.).

ლარა – წყლის სადინარი. „წისქვილი გვექონდა ღელეში. შედგებოდა ღარაზე, შეუშვებდი წყალს“ (თანდ. ლაზ.).

უცხოენოვანი ლექსიკური ერთეულები ზემოაჭარულ მეტყველებაში. აჭარული დიალექტი საუკუნეების განმავლობაში განიცდიდა თურქული ენის გავლენას, ეს გავლენა კი ყველაზე ხელშესახებად ლექსიკაზე აისახა. ყველა რელიგიური წესის შესრულება არაბულ-თურქულ ენაზე მიმდი-

ნარეობდა. ბუნებრივია, ამას მოჰყვა თურქული ჩვეულებების გავრცელება აჭარელთა ყოფაში. ამ ჩვეულებათა შესრულება კი შესაბამის არაბულ ლექსიკას მოითხოვდა. ამ გზით შემოვიდა და დამკვიდრდა აღმოსავლური ლექსიკა აჭარულში. თურქული, არაბული და სპარსული ლექსიკა უხვადაა წარმოდგენილი ღორჯომულ მეტყველებაში. საილუსტრაციოდ დავასახელებთ რამდენიმე მათგანს.

თურქული ენიდან შემოსული ლექსიკური ერთეულები

ანჯახ – ძლივს, ძლივსძლივობით. „ჰალა ერთი საათი უკლია, ანჯახ ჩავალ“.

ბაჯიკო – და, დაიკო, თავაზიანი მიმართვა ქალისთვის. „ბაჯიკო დათ რომ მიიღებ, იმას ქვია“ (ფუტკ.; ტაო).

ბოლათ – ბლომად, მრავლად, უხვად. „სიბოლე გამოვდა ქვეყანაში, ყველაფერი ბოლაია, ბევრია“.

გელინი – რძალი. „მაამთილი გენილის მამას მისცემდა დიდძალ თანხას“ (კლარჯ.; ფუტკ.; თანდ., ლაზ.).

გერჩე – ნამდვილად. „რა ბლაყური იყო გერჩე“ (კლარჯ.; ფუტკ.).

დემირჩი – მჭედელი. „ჩემი ბაბუა იყო დელი დემირჩი“.

თავანი – შენობის ნაწილი: არე-სხვენსა და სახურავს შორის. „სახლი გადაბურე, თავანი, ბელელი მიაყოლე“ (ფუტკ.; ტაო; კლარჯ.).

თირფანი – ცელი. „ადრე ჭალობაზე თირფანით ცელავდნენ“ (ფუტკ.; ტაო; შავშ.).

ინათიანი – ჯიუტი. „ე რამხელა ინათიანიაო ვიტყვით“ (ფუტკ.).

მერთეგი – საფლავის ფიცარი. „იმის მემრე სასაფლაოს მოვთხრით და ვუკეთებთ მერთეგ, რომ მიწა არ დაახავდეს“ (ფუტკ.; კლარჯ.).

ოდა – ოთახი. „სტუმრები ბევრი იყვნენ, ბევრი ოდეები იყო“.

სირმა – ოქრომკედი. „ქორწილში ჩამაცვეს კაბა, ემე, განიერი, ნელზედა მოსირმული, მოთახუმვილი“ (საბა).

ფახრაჯა – სპილენძის ჭურჭელი, ქვაბი. „ფახრაჯაი გვაქვს – ბუხარში წყალ ჩაასხემდი და მუუ-დგემდი“ (ფუტკ.; ტაო).

ფუსკულები – ძაფის კონა. „ლამბუჩკისას ფუსკულებს დავაბემდით, ბევრი ჰალი უნდოდა“ (საბა. ფუტკ.; თანდ.; ლაზ.).

ქეფინი – სუდარა. „ქეფინს აცემენ კდარს და 12 მეტრო ნაჭერში ახვევენ“.

ქუმა – ჩურჩხელა. „ბათუმ ნასლიხან გავაკეთებ ქუმას და წევლებ“. (თანდ. ლაზ – ქუმე, ფუტკ.; ეთნ.ლ.).

ყაზმა – გრძელპირა თოხი. „ყანობა გაზაფხულზე ყაზმას ვიყენებდით, გუთანს და ხარს“ (ფუტკ.).

ყათი – ფენა, პირი. „მიტკალში, ქეფინში გაახვევენ მკდარს“. (ფუტკ. კლარჯ.; შავშ.; ტაო).

ყაიში – სარტყელი. „თასმას ბიზით გავრეცხდით, მერე დავაბამდით ყაიშებს, რაც ამაგრებს, რომ არ გაგძვრეს“ (ფუტკ.).

ჩინგანა – ცელქი, მოუსვენარი. „ცელქს ვეტყვით ჩინგანა ბალვი, ნახსი ბალვი, ბეჩი ძალიან“ (ფუტკ.; კ. თქმ.).

ხალი – ხალიჩა, ფარდაგი. „საწოლთან ხალს დავაფენდით“.

ღორჯომის ხეობის მეყველებში არაერთი **არაბული სიტყვა** დასტურდება. ნაწილი თურქული ენის გზით შემოვიდა ქართულ ენობრივ სინამდვილეში. ჰელბეთ, ტვალი, იბრეთი, ყაბული, ყიამეთი, თერეფი, ჯანაზა, მელაიქი, სეჯდე, თექმილი, ხასი, ჩინი, ლალაბი, შეიდი, მერაყი...

ასლი – ნამდვილი, წმინდა, ხალასი. „ჩემი დიდი ბაბუაი ასლი ხოჯა იყო“ (ქეგლ, ფუტკ.).

ბედიავა – ტყუილად, ტყუილ-უბრალოდ. „ბედიავა ლაპარიკობ, ადრე უფრო ბევრი ჰალი იყო“.

ევლია – მუს. დიდად ღვთისმოსავი, წმინდანი, მადლიანი. „ისეთი ხოჯა გვყავდა, მართლა ევლია იყო“ (კლარჯ.; ფუტკ.).

თაბუთი – კუბო, საკაცე, უნინ ინახებოდა მეჩეთში. „კდარს თაბუთზე დადებდნენ. კუბოსავით ფორმა აქვს“ (ნ. საბა საკაცე თაბუთ; ფუტკ.; კლარჯ.).

თერეფი – მხარე, კიდე, გვერდი. „მერვე დღეს დედასთან გაჰყვებიან ქმრის თერეფიდან ხალხი“ (ფუტკ.; ტაო.; კლარჯ.).

მერაყი – 1. დარდი, წუხილი. „ბავშვმა იმერაყა დედა და მამა“. 2. სურვილი, ინტერესი. (ფუტკ.; კლარჯ.).

სედეყე – მუს. ღარიბ-ღატაკისთვის, გლახისთვის გაცემული წყალობა, მოწყალება, გასაკითხი. „ყველა მუსლიმის ვალია სედეყე მისცეს გაჭირვებულს“.

სელგაჰი – წყალდიდობა, ღელეებისა და მდინარეების ადიდების შედეგად ნათესებისა და სათიბების წალეკვა. „ნუხმა დიდი კიდობანი გააკეთა, მოვდა სელგაჰი და ქვეყანა ანია“.

სეჯდე – ღვთისადმი თაყვანისცემის, ლოცვის აღსავლენად გამოყენებული პატარა ნოხი, ტყავი, ფოსტი. „უბრძანა ღმერთმა მელეიქებს: – გახვალთ და იმ ძეგლს მუხლებზე სეჯდეს გაუკეთებთ“.

ტვალი – საქორწინო ფატა. „ტვალის მოხდა იყო ძველად“ (ფუტკ.; ეთნ. ლ.).

ჯანაზა – ლოცვა მიცვალებულის დამარხვის წინ. „ჯანაზა გამოცხადდება მეზობელთან მივალთ და ლოცვას ნეკითხავთ“.

სპარსული ლექსიკური ერთეულებია: ბერბათი, შეფიშმანება, ქილერი, ზოვლი, უსტა, კარდალა, ზოფა, ჩინი, ახორი, უსკურა...

ახორი – ბოსელი. „ახორ ქვეშ ტვარიებში უჟმური წამეკრაო“ (ქეგლ. თანდ. ლაზ.).

ბეთი – მახინჯი, უშნო, უგვანო, საძაგელი. „ბეთ კაცზე ვიტყვით რა დაჯღარკულიაო“. (კლარჯ.; ფუტკ.).

ბერბათი – უსუფთაო. „ბინძურზე ბაყლიანს ვიტყვით, ბერბათი, ღელეუნი მაქ სახლი-კარიო“.

ბიბერი – პიმპილი, წინაკა. „შორვებში ბიბერს არ ვუზამთ, ფერი ეცლება“ (ფუტკ.; ტაო; შავშ.).

გადაფიშმანება – გადაფიქრება, გადათქმა. „კაც რომ დაპირდები, იმა გადაფიშმანება არ უნდა“.

ზოფა – ჯოხი, ნკეპლი. „ბებიას მოვპარევი ნაჭრებს. თუ გამიგებდა მომხდებოდა ზოფაი“ (ფუტკ.; ტაო; თანდ., ლაზ.).

სადე – უბრალო, მარტივი, სადა. „დედოფლებს სადე კაბებს ჩაგვაცვემდენ“.

უსკურა – ღრმა ჯამი, სპილენძის მაღალი თეფში. „უსკურაი გამომიტანეო, მამამთილმა უთხრა“.

ქილერი – სარძიე, სათავსო რძის პროდუქტების შესატანად. „სარძიე ოდა იყო ქილერი“ (ფუტკ.; ეთნ. ლ.).

ჰამანქი – თითქმის. „ჰამანქი დევენიე, მარა მაინც გამასწრო“.

აღსანიშნავია, რომ თურქულ-არაბულ-სპარსული წარმოშობის სიტყვები ძირითადად მოხუცთა მეტყველებაში გვხვდება და ზოგჯერ მშობლიური ქართული წარმოშობის სიტყვების პარალელურად გამოიყენება. ამ რიგისაა ალთუნი – ოქრო, გუგუმი – თუნგი, დელი – გიჟი, დუნია – ქვეყანა და სხვა.

დასკვნა: ზემოაქარული მეტყველების ლოკალურად, ხეობათა მიხედვით თქმა-ქცევის დონეზე შესწავლა არაერთ საინტერესო ლექსიკურ დანაშრევს გამოკვეთს. არაერთი არქაული სიტყვა, რომელიც სალიტერატურო ენაში არ გვხვდება, ან დავინწყებასაა მიცემული, ღორჯომულ მეტყველებაში დღემდე ცოცხალია. მრავლად გამოიყოფა ლექსიკური დიალექტიზმები. ხელშესახებია ზანური სუბსტრატის კვალი. ისტორიული წარსულით, უცხო ენობრივი კონტაქტებით აიხსნება თურქული და თურქულის გზით აჭარულში და შესაბამისად, ღორჯომულში დამკვიდრებული არაბულ-სპარსული ლექსიკა. დიალექტური ლექსიკის ლოკალურად შესწავლა ახალი ან მივიწყებული ლექსიკური ერთეულების გამოვლენის საშუალებაა, რაც სალიტერატურო ენის სიტყვის მარაგის გამდიდრების საფუძველია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

აბულაძე , ი. (1973). *ძველი ქართული ენის ლექსიკონი*. თბილისი: მეცნიერება.

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ქართველოლოგიური კვლევის ცენტრი. (2018). *ქართველი ხალხის ეთნოლოგიური ლექსიკონი აჭარა*. ბათუმი.

თანდილავა , ა. (2013). *ლაზური ლექსიკონი „ლაზური ნენაფუნა“*. თბილისი.

კალანდია, თ. (2007). *2000 ლაზური სიტყვა*. თბილისი.

- ნიჟარაძე, შ. (1971). *ქართული ენის აჭარული დიალექტი, ლექსიკა*. ბათუმი.
- ნიჟარაძე, შ. (1975). *აჭარული დიალექტი*. ბათუმი: საბჭოთა აჭარა.
- ნოლაიდელი, ნ. (2004). აჭარული დიალექტის საერთო ქართველურ ლექსიკასთან მიმართების საკითხებისათვის. In ბ. შ. უნივერსიტეტი, *შრომები*. ტ. VI (p. 49). ბათუმი: ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი .
- საბა. (1943). *სიტყვის კონა ქართული, რომელი არს ლექსიკონი*. თბილისი: საქართველოს სსრ სახელმწიფო გამომცემლობა.
- ფალავა მამია, ც. მ. (2022). *ქართული ენის შავშური დიალექტი*. ბათუმი .
- ფალავა მამია, ც. მ. (2023). *ქართული ენის კლარჯული დიალექტი*. თბილისი: „მერიდიანი“.
- ფალავა, მ., ცინცაძე, მ., ბარამიძე, მ., ჩოხარაძე, მ., შიოშვილი, თ., ხალვაში, რ., . . . კარალიძე, ჯ. (2020). *ტაო*. ბათუმი: მერიდიანი.
- ფუტკარაძე, შ. (1993). *ჩვენებურების ქართული ტ. I*. ბათუმი: აჭარის ჟურნალ-გაზეთების გამომცემლობა.
- ქეგლ. (n.d.). *ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი*.